

ÚTI JELENTÉS

a 2009. november 8-14-ig tartó MEREPS projekt keretében megtartott tanulmányútról

Az Országos Kriminológiai Intézet az Európai Bizottság „Criminal Justice 2008” programján keretén belül elnyert *Mediation and Restorative Justice in Prison Settings* (MEREPS – Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban) című projekt egyik konzorciumi tagja. A projekt 2009. március 16-ától 2012. március 15-éig tart. Az együttműködés egyik lényeges célja, hogy a konzorciumi tagok országaiban már régóta működő, vagy elkezdett mediációs programokat megismerjük, és a jó gyakorlatokat a hazai körülményekhez alakítva átvegyük. Ennek első lépése volt a 2009. november 8. és 11-e között megtartott londoni tanulmányút.

November 9-11-e között számos előadás keretében ismerhettük meg az angol mediációs jogi szabályozást, valamint a gyakorlatot.

Az első nap megismerkedtünk Dr. Theo Gavrielides és Lewis Parle, az Independent Academic Research Studies (IARS) tartott bevezető előadást az IARS-ról, a tanulmányút céljáról, a programról, az angol büntető igazságszolgáltatásról. (A londoni székhelyű konzorciumi tag, az IARS (Independent Academic Research) civilszervezet szervezte a tanulmányutat.) A szervezet munkájának középpontjában a helyreállító programok mellett a fiatalok devianciákkal kapcsolatos problémák kezelése áll.

A civilszervezet bemutatkozását követően *Martin Wright* előadásában foglalkozott a resztoratív intézményrendszer fejlődésével, és a jogi szabályozás lépcsőivel az Egyesült Királyságban. Megmutatta, mi a különbség az ún. *restorative action*, a *restorative justice*, ill. a *restorative discipline* kifejezések gyakorlati alkalmazása között. Az előadásban először a fiatalokkal kapcsolatos angol szabályokat említette az előadó. 2008 novembere óta 8 rendőrségi körzetben indítottak el pilot projektet, amelyek során a 10-17 év közötti, első és kis súlyú bűncselekményt elkövető fiatalok esetében mód van arra, hogy esetükben ún. final warning-ot alkalmazzanak. Ennek különös előnye, hogy bár helyben rögzítik adataikat, a nemzeti adatbázisba nem kerülnek. Emellett működik fiatalok eseteiben az ún. *referral*

order, amelyen kötelező a fiatalkorúnak részt vennie, és a közösség dönti el, milyen helyreállító tevékenységet (pl. közösségi munka, az áldozattól való bocsánatkérés) kell vállalnia a fiatal elkövetőnek. A 2008-as Criminal Justice and Immigration Act bevezette az ún. *Youth Rehabilitation Order*t, amely éppen 2009. november elsejével lépett életbe. Ez tartalmaz egy listát is, amelyben meghatározzák, hogy milyen lépéseket kell tenni a fiatalok további bűnelkövetésének megelőzése érdekében. Érdekesség, hogy bár a resztorativitás a cél, a törvény a resztoratív igazságszolgáltatás kifejezést mégsem alkalmazza. A központi elem a közösségnek történő jóvátétel. Mindehhez tudni kell azt is, hogy a büntethetőségi korhatár a hazainál jóval alacsonyabb, így már 10 éves bűnelkövető is állhat a bíróság előtt. Az északír rendszer, amely alulról jövő kezdeményezés eredményeként alakult ki, ennél jóval egyszerűbb. Az új-zélandi példát követve, family group conferencing keretében, a családokat is bevonva a közösségre építve működteti a helyreállítást. Két lépcsőben van lehetőség a büntetőeljárás során resztoratív igazságszolgáltatás alkalmazására, a magyar megoldáshoz hasonlóan vagy már az ügyész tereli el az ügyet, vagy bíróságra kerül ugyan az ügy, és a bíró küldheti mediációra.

A felnőtt elkövetők esetében az Egyesült Királyságban más a rendszer. Korai diverziós megoldásként 1200 rendőrt képeztek ki arra, hogy a kis súlyú bűncselekményeknél ők döntsenek arról, hogy hogyan alkalmazzák a resztoratív módszereket: jogszabály megsértése, hanem az okozott sérelem elhárítása kerül középpontba. 9 hónap alatt 1100 felnőtt korú elkövető esetében alkalmazták ezt a módszert, amelynek segítségével jelentős mértékű volt a munkamegtakarítás is (1800 munkaóra).

A 2003-as törvény alapján az ügyésznek lehetősége van az ún. *conditional caution*-ra (feltételes figyelmeztetés), amelynek feltétele a sértettel való találkozás. Az utóbbi években jelentős lépés volt, hogy az ügyészek számára kiadott irányelvekben is hangsúlyozzák a resztoratív gyakorlat fontosságát.

Észak-Liverpoolban működik a Community Justice Centre, az ún. közösségi bíraskodási szolgálat. 10 ilyen közösségi bíróság van, azonban ezek folyamatosan pénzügyi nehézségekkel küzdenek. Emellett az ún. „Citizen Panels”, egy kvázi büntetésről döntő testületként a közösségi munka kiválasztásában segít.

Az előadásból kiderült, hogy: nincs koherens politikai akarat, sok alulról jövő kezdeményezés kap teret. Nincsen egységes resztoratív gyakorlat Angliában, hiányzik az infrastruktúra, a központi szabályozás. Jó példaként mutatták be a Hull projekt, amely a „resztoratív város”

példájaként egy egész közösségben a helyreállítás szemléletét terjesztette el. Ez egyébként egy kriminológiai szempontból problémás iskolában indított kezdeményezésből elindulva terjedt el az egész városban. A projektünk keretében dolgozik az a kolléga, Negrea Videa is, aki ennek a projektnek a szupervízorként megismertetett a projekt főbb eredményeivel.

Ezen a napon került sor a Middle Temple Inn-ben való látogatásra, amely a négy londoni „ügyvédi kamara” egyike. Ez az angol jogászképzés több évszázados fellegvéra, és lehetőségünk nyílt a jogi továbbképzés angolszász hagyományainak megismerésére. (A kollégiumi rendszer alapján működő intézmény számos egykori hallgatója töltött be a későbbiekben magas posztokat az angol törvényhozásban.)

A tanulmányút folyamán három nagy gyakorlattal rendelkező angol kolléga (*Barbara Tudor, Nicky Grant és Ben Lyon*) ismertette meg velünk az elmúlt 25 év gyakorlatát a bűnelkövetők kezelésében, a fiatalkorú, a felnőtt korú elkövetőkkel foglalkozó pártfogók mindennapi munkáját, valamint a rendőrök által végzett feladatokat, beleértve a resztoratív gyakorlatokat. Noha korábban részletes áldozatvédelmi protokollok nem voltak, ma már munkájuk része, hogy az elkövetővel való találkozás előtt a sértettet felkészítik, és kiemelt szemponttá vált, hogy az áldozat szükségleteit is figyelembe vegyék. Megkülönböztetik a *közvetlen* (kompenzáció az áldozatnak) és a *közvetett* (közérdekű munka) jóvátételt. 17 év alatti elkövető esetén hangsúlyozottan egyénre szabott a büntetés, a jóvátétel.

Barbara Tudor, aki 25 éve dolgozik pártfogóként, felnőtt elkövetőkkel foglalkozik, munkája során a súlyos bűncselekményeknél alkalmazza a resztoratív elemeket. A sértett és az elkövető több módon kapcsolatba léphet egymással: levél útján, nagyobb konferencia keretében, ill. úgy, hogy csak hárman találkoznak: a sértett, az elkövető és a mediátor. Mindez rugalmasan, a tényleges szükségletek mentén alakul.

A bűnelkövetők kezelésében széles szakmai összefogásra van szükség. A jól sikerült megvalósítás ugyanakkor jelentős költség megtakarítást eredményez. Tapasztalatai alapján a súlyos bűncselekményeknél sokkal nagyobb hatékonysággal működik a mediáció.

A második napon Liz Dixon (Londoni Pártfogói Szervezet) a „resztoratív módszerek a gyűlöletalapú bűncselekmények esetén” témában tartott képzést mutatta be, kiemelve azt, hogyan használható a resztoratív módszer a legsúlyosabb bűncselekmények esetén. Bemutatta a gyűlölet bűncselekmények (hate crime) hátterét, jellemzőit. Londoni

pártfogóként rendszeresen tart resztoratív tréningeket, akár börtönökben is. Ennek folyamatát ismertette gyakorlati példákkal érzékeltetve a problémákat és a megoldásokat.

Kimmet Edgar, a Prison Reform Trust egyesület képviselőjében beszélt nekünk arról, hogy milyen módon jelenik meg a börtönben a diszkrimináció, milyen nehézségek mutatkoznak annak bizonyításakor. Rámutatott arra, milyen a hivatalos eljárásban tett panasz és hogyan orvosolhatók a gondok a resztoratív technikák alkalmazásával ilyen ügyek kivizsgálásakor. Tény, hogy a mediáció komoly szerepet játszhat nemcsak az áldozat és elkövetők közötti, hanem a börtönön belüli: elítélt-elítélt, ill. elítélt- személyzet konfliktusokban is. Pilot projekt keretében az utóbbi években mediátor képzést is folytattak börtönben: egy elítélt és egy börtönőr képez egy facilitátor „csapatot” a börtönön belüli konfliktusok feloldására szervezett üléseken.

Avril Jones, a southwarki Youth Offending Team munkatársa az áldozatokkal való munkát mutatta be. Ennek kapcsán kitért azokra a feladatokra, amelyek az áldozatsegítés resztoratív jellegét mutatják, és az általuk folytatott tettes-áldozat találkozókra is. Ennek során bemutatott sikeres és kevésbé sikeres panel üléseket is, amelyekben végigvehetjük a jó és rossz gyakorlatot, a hibákat és erényeket is.

A tanulmányút utolsó napján Luke French (Nacro) előadását halhattuk. A NACRO: az elítéltek reintegrációjával foglalkozó, több mint 40 éves alapítvány, és számos helyreállító projektet folytatott már.

Ezután a két konzorciumi tag: a belga, ill. a német mediáció jogi hátterét ismertette.

Karolien Mariën a belga rendszert foglalta össze: Belgiumban 1991 óta létezik mediáció, azonban a családi csoport konferenciát kevés helyen alkalmazzák. A mediációnak négy típusa van a belga rendszerben:

1. büntető eljárási mediáció: cél: a reparáció, a treatment, a képzés és a közösségi munka. 5 évnél kevesebb szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetett deliktumok esetében elterelik az eljárást, vagy elejtik a vádat, ha teljesülnek a megállapodásban lefektetett feltételeket.
2. súlyos bűncselekmények esetében alkalmazott (mediation for redress): 1993 óta működik, a leuveni egyetemen pilot projektjeként indult. Ez a legkidolgozottabb mediáció, a büntetőeljárás minden szakaszában elérhetővé.

3. a rendőri szakban alkalmazott: ezt csupán néhány városban alkalmazzák csak. Cél az, hogy gyorsan reagáljon a cselekményre, főleg kis vagyon elleni és kis súlyú erőszakos cselekmények esetében alkalmazzák.
  4. mediáció a börtönben (a második altípusa): a már elítéltek közül bárki kérheti a mediációt, ha szeretne kiegyezni az áldozatával, ha a felek hajlandóak találkozni egymással, akkor azt a börtönben megszervezik, ennek az ülésnek nem feltétele, hogy megállapodás is szülessen.
- + *Family group conference* - családi csoport konferencia modellt 2000-ben szintén a leuveni egyetemen kezdték el alkalmazni. Erre súlyosabb bűncselekmény esetében is mód van, a rendőrség egyik képviselője is részt vesz ezen az lésen, amely megállapodással végződik, amelyet a bíróságon bemutatnak, és számításban vesznek az ítélelhozatal során.

Dr. Arthur Hartmann hangsúlyozta: Németországban a TOA- azaz a tettes áldozat kiegyezés a leggyakrabban alkalmazott resztoratív megoldás, ennek során nem feltétel, hogy szemtől szemben találkozzon a sértett és az elkövető, sőt nem feltétel a mediátor részvétele sem (pl. közvetett mediáció, ill. sétáló mediáció). A cél az, hogy az elkövető és az áldozat megtalálja a megoldást a problémákra. A törvény nem szab szigorú kereteket, a mediációt bármikor lehet alkalmazni. Ugyanakkor a rendőrség nem vehet részt a mediációban, ők csak tájékoztathatják a feleket erről a lehetőségről.

November 12-13-án a projektben eddig elvégzett feladatokat összegeztük, valamint meghatároztuk a következő lépéseket. A projekt a szerződésnek megfelelően, a határidők betartása mellett folyik: elkészült a honlap tervezete, amely decembertől elérhető lesz, elkezdtek az empirikus kutatás megszervezését: a BVOP-tól engedélyt kértünk és kaptunk a vizsgálat lefolytatásához, statisztikai adatokat kértünk a hazai börtönpopuláció összetételéről. Mindezek lehetővé teszik, hogy a jövő év első félévében a vizsgálatot le is folytassuk, amely az OKRI kulcs feladata a projektben. A kérdőív és a mélyinterjú adatainak összehasonlíthatósága érdekében a külföldi kollégákkal hasonló kérdések kidolgozását tervezzük, amely az OKRI által elkészített tervezet alapján valósul meg, december 10-éig. A módszertani nehézségek tisztázására is sor került. A megbeszélés folyamán a résztvevők ismertették a mediáció nemzeti helyzetét. Ennek keretében a magyar delegáció tagjaiként (Dr. Barabás Tünde és dr. Windt Szandra) közös előadás keretében ismertették a kollégákkal a magyar jogi szabályozást, és az elmúlt két év statisztikai adataiból lesűrűzhető következtetéseket.

A konzorcium tagja a European Forum for Restorative Justice belga vezetője, a megállapodásunk alapján lehetőséget biztosított arra, hogy a 2010. június 17-19. között tartandó bilbaói nemzetközi szemináriumon egy panel keretében az első eredményeinkről számot adjunk. Ehhez szükségesnek látszik a Forum tagság elnyerése, amely éves tagdíj befizetését igényli, ugyanakkor jelentősen csökkenti a szemináriumon való részvételi díjat.

Budapest, 2009. november 25.

Dr. Barabás A. Tünde

Dr. Windt Szandra